

ІСТОРИЯ ВИВЧЕННЯ МИШОПОДІБНИХ ГРИЗУНІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

О. Штик¹, З. Мамчур¹, А. Красовська²

¹Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна

²КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді»
вул. Коперника, 42, Львів 79005, Україна
e-mail: olya1235@ukr.net

Проведено аналіз історичних досліджень мишоподібних гризунів (Muridae, Arvicolidae) на території Тернопільської області. У вивченні мишоподібних гризунів виділено три етапи: загальнофауністичний (1740–1940 рр.), популяційний (40–80-ті роки ХХ ст.) і етап сучасних досліджень (з кінця ХХ ст.). Опрацьовано наукові праці за останні 250 років, а також дані з «Літописів природи» про об'єкти природно-заповідного фонду Тернопільської області. За перший період накопичено спорадичні дані про видовий склад і господарське значення мишоподібних гризунів. Для другого періоду характерні ґрунтовні дослідження, сконцентровані на проблемах систематики й поширення мишоподібних гризунів, екологічних особливостей, які до того часу були досліджені тільки поверхнево. Для третього періоду характерні праці, що стосуються з'ясування динаміки чисельності й біотопного розподілу мишоподібних гризунів.

Показано, що систематичне вивчення мишоподібних гризунів Тернопільщини найкраще представлене в останні десятиліття і здійснюється, в основному, науковими працівниками об'єктів ПЗФ. У результаті аналізу багаторічних досліджень праць учених для території Тернопільщини складено список із 14 видів мишоподібних гризунів: родина Muridae: *Micromys minutus* Pall., *Apodemus agrarius* Pall., *Rattus norvegicus* Berk., *Mus musculus* L., *Sylvaemus tauricus* Melchior., *S. sylvaticus* L., *S. uralensis* Pall.; родина Arvicolidae: *Myodes glareolus* Schr., *Arvicola amphibius* L., *Terricola subterraneus* Selys-Longchamps, *Microtus oeconomus* Pall., *M. agrestis* L., *M. arvalis* Pall.; родина Sminthidae: *Sicista betulina* Pall. Важливим є проведення нових досліджень для уточнення видового складу, локалітетів популяцій, імовірних змін біотичного різноманіття мишоподібних гризунів унаслідок антропогенної трансформації середовища, а також застосування сучасних методів еколого-фауністичних досліджень на території Тернопільської області.

Ключові слова: мишоподібні гризуни, історія досліджень, теріофауна, Тернопільська область

Тернопільська обл. належить до невеликих областей України. Її площа становить 13,8 тис. км², що становить 2,3 % від площі України. Область розташована в західній частині України між 24°44' і 26°44' сх. д. та 48°30' і 50°16' пн. ш. На значній протяжності її території межі є природними: на сході – р. Збруч, на півдні та південному заході – р. Дністер, на північному заході – Кременецьке горбогір'я. Територія області займає західну частину Подільської височини. Рельєф рівнинний. Поверхня має нахил із півночі на південь. Це підтверджують напрямки русел рік [2].

Згідно з фізико-географічним районуванням територія Тернопільщини розташована в межах Подільської височини. Неоднаковий розмах геотектонічних рухів на різних

ділянках території області зумовив утворення великих блоків або розломів, таких як: Гологоро-Кременецьке горбогір'я, Опільська горбогірна височина, Західноподільське плато, Східноподільське плато і Товтрова гряда [27].

Відповідно до найпоширенішого зоогеографічного поділу, територія Тернопільщини лежить у межах Голарктичної області, Бореальної Європейсько-Сибірської підобласті. Поєднання різноманітних ландшафтів і реліктових рефугіумів зумовили значну видову концентрацію та різноманіття флори й фауни [27].

Тваринний світ Тернопільської обл. представлений лісовими і степовими видами. Тут поширено 412 видів хребетних, зокрема, 45 видів риби, 11 видів земноводних, близько 283 видів птахів, 62 види ссавців, 10 видів рептилій [2, 15].

Територія Тернопільської обл. є багатою на біорізноманіття, тому вивчення її природи зацікавило дослідників ще у минулі століття.

Матеріали та методи

Для вивчення історії досліджень мишоподібних гризунів на території Тернопільської обл. опрацьовано наукові публікації, що стосуються обраної теми за останні 250 років. Також враховано дані, опубліковані в Літописах природи для окремих об'єктів ПЗФ області (ПЗ «Медобори», НПП «Дністровський каньйон», НПП «Кременецькі гори»).

Результати

У працях з історії теріологічних досліджень використовують різну періодизацію. Г. Зайцева виділяє таких три етапи: кінець XIX – поч. XX ст.; 40–80-ті роки XX ст.; кінець XX – поч. XXI ст. [6]. Згідно з працею Н. Стецули, ми виділили три етапи дослідження мишоподібних гризунів Тернопільської обл. [30]:

- перший етап – загальнофауністичний: спорадичне вивчення фауни мишоподібних гризунів на досліджуваній території (1740–1940 рр.);
- другий етап – період популяційних досліджень (40–80-ті роки XX ст.);
- третій етап – сучасні дослідження мишоподібних гризунів (починаючи з 80-х років XX ст.).

Дослідження мишоподібних гризунів упродовж 1721–1940 рр.

Перші відомості про фауністичні дослідження мікромамалій із території Тернопільщини маємо з XVIII ст. У цей період з'являються праці зоологів, які описують ссавців з усієї тодішньої території Польщі. Так, польський учений Г. Жачинський (Rzeczyński, 1664–1737) у написаних латинською мовою працях: «*Historia naturalis curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniae annexarumque provinciarum in tractatus XX divisa*, Sandomierz» (1721) та «*Auctuarium historiae naturalis*» (1736) описав 354 види тварин на території Польщі, серед яких 49 видів ссавців. Знаходимо тут відомості і про поширення п'яти видів мишоподібних гризунів (цит. за Brzek, 2001 [38]). К. Стрончинський (Stronczyński, 1839) опублікував дані про 50 видів ссавців, їхнє поширення та зображення у «*Spis zwierząt ssących Kraju Polskiego i zagranicznych*» [43].

Ґрунтовніші та систематичніші дослідження мишоподібних гризунів західного регіону України розпочалися в XIX ст. На початку XIX ст. з'являються перші роботи, що стосуються фауни Волині та Поділля. У «*Historia zoologii w Polsce do 1860 roku*» (2001) G. Brzek зазначає, що активним дослідницьким природничим центром з 1805 р. став Кременець, де працювали відомі ботаніки: Ф. Шайдт (F. Scheidt), В. Бессер (W. Besser) та ботанік і зоолог А. Анджейовський (A. Andrzejowski) [39]. Так, А. Анджейовський упродовж 1814–1829 рр. вивчав стан флори та фауни між Бугом і Дністром, території, що частково розташована у межах Тернопільщини. Результати цих досліджень опубліковано у двох томах упродовж

1823–1830 рр. Треба зазначити, що теріологічні дослідження не були головними в його діяльності, учений цікавився переважно амфібіями та плазунами (Danilewiczowa, 1987 цит. за Brzek, 2001) [39].

Деякі відомості про теріофауну Тернопільщини знаходимо у праці професора Львівського університету О. Завадського «Fauna der Galizisch-Bukowinischen Wirbelthiere» (Zawadzki, 1840) [44]. Це перша велика робота про фауну хребетних цієї території, в якій автор описує поширення в Буковині та в Галичині 56 видів ссавців, серед яких 15 видів гризунів і 10 видів мишоподібних: *Cricetus vulgaris* (сучасна назва *Cricetus cricetus* L.), *Hypudaeus amphibious* (суч. *Arvicola amphibius* L.), *H. gregarious* (суч. *Microtus agrestis* L.), *H. Hercynicus* (суч. *Myodes glareolus* Schr.), *Mus musculus* L., *Micromys minutus* Pall., *Microtus agrarius* (суч. *Apodemus agrarius* Pall.), *M. sylvaticus* (суч. *Sylvaemus sylvaticus* L.), *M. rattus* (суч. *Rattus rattus* L.), *M. decumanus* (суч. *Rattus norvegicus* Berk.) та ін. Окрім морфологічної характеристики видів, наведено дані з поширення і біології мишоподібних гризунів на території Галичини.

Цікаві дослідження, що стосуються біології риб, птахів і ссавців, у тому числі й мишоподібних гризунів, подає А. Плятер у праці «Spis zwierząt ssących, ptaków i ryb krajowych, systematycznie ułożony na oddziały, rzędy, pokrewieństwa, rodzaje i gatunki» (Plater, 1852). Саме у цій роботі є інформація про видовий склад і поширення 13 видів мишоподібних [42].

Згодом, у другій половині XIX ст. матеріали про тварин опублікував С. Петруський у монографії «Historia naturalna zwierząt ssących dzikich Galicyjskich» (Pietruski, 1853). Автор публікує власні оригінальні спостереження за життям близько 500 видів тварин, а також дані про одомашнені промислові види – диких голубів, яструбів, соколів, борсуків, куниць і видр. У процесі приручення С. Петруський виявляв певні етологічні особливості окремих тварин [41].

Вагому роль у вивченні фауни Західного регіону, в тому числі й Тернопільщини, відіграли вчені Природознавчого музею у Львові, який заснував В. Дідушицький (W. Dzieduszycki) у середині XIX ст. [8, 39].

Початок формування фондів музею припадає на першу половину XIX ст., а «основу перших колекцій складала зоологічні і ботанічні збори В. Дідушицького ... Згодом фонди поповнили зоологічні колекції Б. Котули, Й. Дзендзелевича, Й. Бонковського, Я. Верхратського, А. Штекля, К. Ганкевича, А. Січа, Б. Дибовського та інших колекторів» [8].

Інформацію про мишоподібних гризунів подано у першому визначнику ссавців Е. Незабитовського «Materialy do fauny kręgowców w Galicyj» («Матеріали до фауни хребетних тварин у Галичині») (Niezabitowski, 1933), який містив усі відомості про цих тварин тогочасної Польщі та перші теріологічні списки. У цій праці автор розробив ключі до визначення й описував загальні відомості про поширення 20 видів мишоподібних гризунів, а саме: *Cricetus cricetus*, *Myodes obensis*, *Dicrostonyx torquatus* Pall., *Evotomys glareolus* (сучасна назва *Myodes glareolus*), *Microtus agrestis* L., *M. arvalis* Pall., *M. arvalis levis* (суч. *M. levis* Mill.), *M. ratticeps* (суч. *Microtus oeconomus* Pall.), *M. gregalis* Pall., *M. ulpinus* (суч. *Chionomys nivalis* Martins), *Arvicola scherman*, *Pitymys subterraneus* (*Terricola subterraneus* Selys-Longchamps), *Apodemus agrarius*, *A. flavicollis* (суч. *Sylvaemus tauricus* Melchior), *A. sylvaticus* L., *Micromys minutus* Pall., *Epimys rattus* (суч. *Rattus rattus*), *E. norvegicus* (суч. *Rattus norvegicus* Berk.), *Mus musculus*, *M. spicilegus* Petenyi [40].

Однак, незважаючи на низку досліджень, які провели вчені у західних районах України, в них майже не висвітлені питання поширення, чисельності та інші особливості біології й екології мишоподібних гризунів.

На початку ХХ ст. загальні відомості про поширення та значення видів ссавців на території сучасної України опубліковано у визначнику М. Шарлеманя «Звірі України. Короткий порадник до визначення, збирання, і спостереження ссавців (Mammalia) України»¹ (1920) [37]. У цій праці автор описує 18 видів мишоподібних гризунів, які, ймовірно, були поширені на території Тернопільщини. М. Шарлемань відзначає суттєве поширення пацюка звичайного та миші хатньої, окремо вказує на шкоду сільськогосподарським угіддям, спричинену мишею польовою [37].

У 30-х роках на території Тернопільщини працював фундатор подільської зоологічної школи В. Храневич, який досліджував фауну Поділля і ссавців у тому числі. У його праці «Ссавці Поділля. Огляд систематичний» наведено відомості про поширення ссавців Подільського регіону. За даними цього дослідника, з території Поділля на той час було відомо 21 вид гризунів. Автор зазначає поширення пацюка звичайного по всій території Поділля, значну чисельність миші хатньої та миші лісової. Натомість миша мала трапляється на Поділлі, але дуже рідко. Характерним видом для північної частини Поділля є нориця руда [35].

Важливе місце у вивченні мікромамалій, у тому числі й мишоподібних гризунів, посідає методика аналізу вмісту пелеток хижих птахів, що дає можливість встановити видовий склад, рясноту і розподіл. Вперше дані, сформовані на основі аналізу пелеток, подав І. Підоплічко у 1937 р., таким чином навівши список видів мишоподібних гризунів західної України. Результати цього дослідження свідчать про те, що абсолютним домінантом у живленні хижих птахів є мишоподібні гризуни, та про високі показники видового багатства мікротеріофауни [14].

Дослідження мишоподібних гризунів упродовж 40–80-х років ХХ ст.

Другий період вивчення мишоподібних гризунів на території Тернопільщини характеризується ґрунтовнішими дослідженнями, сконцентрованими на проблемах систематики мишоподібних гризунів, їхнього поширення й екологічних особливостей, які до того часу були досліджені лише поверхнево.

У 1940-х роках опубліковано низку праць, присвячених біології, систематиці, трофічним зв'язкам і господарському значенню мишоподібних гризунів на території України. П. Свириденко у статті «Питание мышевидных грызунов и значение их в проблеме возобновления леса» (1940) наводить дані про живлення мишоподібних гризунів і їхній вплив на природне відновлення лісу. А. Аргиропуло у монографії «Семейство Muridae – Мыши» описує систематику та розповсюдження роду Muridae [1, 26]. В Україні фундаментальною працею цього періоду стала монографія О. Мигуліна «Звірі УРСР» (1938), в якій викладено відомі на той час дані про склад і характеристику теріофауни другої половини ХІХ – початку ХХ ст. [13].

Починаючи з 1945 р., у вивченні фауни хребетних західних областей України взяли участь дослідники з Інституту зоології АН УРСР, кафедр зоології Львівського, Чернівецького, Ужгородського, Тернопільського (на той час кафедра природознавства у складі природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту) університетів і Природознавчого музею АН УРСР у м. Львові. Під час експедицій, організованих цими установами на Тернопільщині та суміжних територіях, було зібрано цінний матеріал про ссавців загалом і мишоподібних гризунів зокрема.

Результати теріологічних досліджень на заході України та перші спроби зоогеографічного районування відображено в роботах Ф. Страутмана (1956), К. Татарінова (1956)

¹ Збережено мову оригіналу

[31, 33, 34]. І. Сокур (1960, 1961) розробив теріологічне районування України та провів еколого-систематичний аналіз гризунів [28, 29]. Вивчення особливостей теріофауни Тернопільщини активізувалося, коли К. Татаринів описав видовий склад, поширення й особливості життєдіяльності ссавців західних областей України [33, 34].

У праці М. Черкашенка (1960) про дослідження пелеток сови вухатої, що були зібрані в с. Заложцях (тепер с. Залісці Зборівського р-ну) Тернопільської обл., виявлено залишки мишоподібних гризунів, зокрема: *Mus musculus*, *Apodemus flavicollis* Melch., *A. sylvaticus*, *A. agrarius*, *Clethrionomys glareolus*, *Microtus agrestis*, *M. arvalis*, *M. oeconomus* Pall., *Arvicola terrestris* L. Автор зазначає, що із гризунів у пелетках найбільше було полівки звичайної (*Microtus arvalis*) [36].

У цей період вийшла монографія О. Корнеєва «Визначник звірів УРСР» (1965) із даними про поширення в західних областях України пацюка сірого (*Rattus norvegicus*), миші хатньої (*Mus musculus*), миші маленької (*Micromys minutus*), миші польової (*Apodemus agrarius*), миші жовтогорлої, миші лісової, хом'яка звичайного, полівки рудої, або лісової (*Clethrionomys glareolus*) [9].

Упродовж 50–60-х років учений-зоолог М. Рудишин провів ґрунтовні дослідження й опублікував низку праць, що стосуються здебільшого екології, поширення, динаміки чисельності й внутрішньовидової мінливості мишоподібних гризунів західних областей України [16–25].

Варто зауважити, що публікації дослідників про дрібних ссавців 1940–1980 рр. ХХ ст. все ще носили здебільшого фауністичний характер, але вже більше уваги надавали питанням екології, зокрема, динаміці чисельності, трофіці й т.п. Разом із вивченням таксономічної структури угруповань і динаміки популяції, розглядали питання екологічної специфіки та морфофізіологічних адаптацій.

Таким чином, упродовж 1940–1980 рр. ХХ ст. закладено основу екологічного напрямку вивчення теріофауни регіону й опубліковано низку робіт, у яких висвітлено питання просторового розміщення, живлення та інші екологічні особливості мишоподібних гризунів.

Сучасні дослідження мишоподібних гризунів (починаючи з 80-х років ХХ ст.)

Для цього періоду характерні праці, що стосуються з'ясування особливостей динаміки та біотопного розподілу мишоподібних гризунів. Найчастіше такі дослідження проводили на територіях, що входили до складу природно-заповідного фонду, та на прилеглих ділянках.

Вивчення мікромамалій, зокрема, й мишоподібних гризунів Західного Поділля тісно пов'язане з науковою діяльністю вчених Тернопільського педагогічного інституту (тепер національного університету ім. Володимира Гнатюка). Фактично першим зведенням видового складу стала праця Л. Шевчик «Видовий склад мишовидних гризунів (Muroidea, Mammalia) Тернопілля» (1998). У цій праці автор описує для території Тернопільщини сім видів родини Muridae і три види родини Arvicolidae [38].

У 1998 р. видано довідник «Фауна хребетних Тернопільської області» (Талпош, Пилявський, 1998), «що на сьогодні є одним з найбільш цитованих видань по фауні Поділля і однією з найбільш цитованих праць Б. Пилявського» [4].

Важливою працею для встановлення попереднього видового складу теріофауни області є праця І. Загороднюка «Польовий визначник дрібних ссавців України», де узагальнено дані по Україні, в тому числі по території Тернопільщини. [3]. У 2013 р. вийшла узагальнююча стаття І. Загороднюка й А. Пірхала «Ссавці Поділля: таксономія та зміни

складу фауни за останнє століття», проте у ній теріофауну Тернопільщини розглядають лише частково. У цій праці автори наводять такий список видів ряду Muriformes для Поділля: родина Мишівкові (Sicistidae) – 1 вид, Сліпакові (Splacidae) – 2 види, Мишеві (Muridae) – 9 видів, Хом'якові (Cricetidae) – 2 види та Щурові (Arvicolidae) – 8 видів [5].

Активний процес дослідження теріофауни Тернопільщини розпочався зі створенням об'єктів ПЗФ області, насамперед Природного заповідника «Медобори» у 1991 р. Так, С. Сторожук вказує, що на території ПЗ «Медобори» трапляється 17 видів гризунів, із яких вісім видів становлять мишоподібні [32]. Автори праці «Динаміка видового складу та чисельність мишоподібних гризунів (Rodentia) у природному заповіднику «Медобори» (2018) стверджують, що дослідження мікромамалій заповідника, розпочаті у 1992 р., зокрема, підтвердили трапляння 22 видів мікромамалій, 12 із яких виявлено на стаціонарах: *Muscardinus avellanarius* L., *Sorex arenarius* L., *Microtus agrestis*, *M. arvalis*, *Terricola subterraneus*, *Myodes glareolus*, *Sylvaemus tauricus*, *S. sylvaticus*, *Apodemus agrarius*, *Sorex minutus* L., *Cricetus cricetus*, *Micromys minutus* [7].

У 2010 р. на території Тернопільської обл. створено ще два важливих об'єкти ПЗФ, а саме НПП «Кременецькі гори» та НПП «Дністровський каньйон». З того часу проводиться інвентаризація фауни та флори цих об'єктів і розпочинаються регулярні спостереження за динамікою угруповань дрібних ссавців. Здебільшого дані, що стосуються видового складу та поширення мишоподібних гризунів, опубліковані у «Літописах природи» цих НПП та окремих наукових роботах [12].

Все ж недостатньо дослідженою в цьому аспекті залишається південна частина Тернопільщини, необхідне детальне вивчення розповсюдження і стану угруповань мишоподібних гризунів, у тому числі включених до Червоної книги України видів.

У результаті аналізу багаторічних досліджень учених і їхніх праць на території Тернопільщини складено список із 14 видів мишоподібних гризунів, зокрема:

1. Родина Muridae (*Micromys minutus*, *Apodemus agrarius*, *Rattus norvegicus*, *Mus musculus*, *Sylvaemus tauricus*, *S. sylvaticus*, *S. uralensis*).
2. Родина Arvicolidae (*Myodes glareolus*, *Arvicola amphibius*, *Terricola subterraneus*, *Microtus oeconomus*, *M. agrestis*, *M. arvalis*).
3. Родина Sminthidae (*Sicista betulina*).

Вивчення мишоподібних гризунів розпочато ще у XVIII ст. Наукова література з цих часів стосувалася переважно досліджень, проведених на Закарпатті, у Карпатах, Передкарпатті й на Волині. Протягом перших двох періодів вивчення мікромамалій відбулося накопичення загальної інформації, що стосувалася здебільшого таксономії. Згодом більшість досліджень було спрямовано на вивчення екологічних особливостей і господарського значення гризунів.

Спеціальне вивчення мишоподібних гризунів Тернопільщини найкраще представлене в останні десятиліття і здійснюється, в основному, науковими працівниками об'єктів ПЗФ. Для цього періоду властивим є опис таких характеристик фауністичних комплексів як динаміка чисельності, біотопний розподіл і зміни в домінуванні.

Важливим і необхідним є проведення нових досліджень для уточнення даних та освоєння нових напрямів еколого-фауністичних досліджень мишоподібних гризунів на території Тернопільської обл. Крім того, дані минулих періодів не відповідають сучасній систематиці дрібних ссавців, а видовий склад міг зазнати істотних змін унаслідок антропогенної трансформації середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аргиропуло А. И.* Семейство Muridae – Мыши. Фауна СССР. Млекопитающие. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1940. С. 150–151.
2. Екологічний паспорт Тернопільської області 2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ecoternopil.gov.ua/images/Stan_dovkilliya/ecorasport2017.pdf (станом на 1.12.2018 р.).
3. *Загороднюк І. В.* Польовий визначник дрібних ссавців України. К., 2002. 60 с.
4. *Загороднюк І.* Дослідник фауни України Богдан Пилявський (1931–2010) // Proceedings of the Theriological School. 2016. Т. 14. С. 158–165.
5. *Загороднюк І., Пірхал А.* Ссавці Поділля: Таксономія та зміни складу фауни за останнє століття // Наук. зап. Держ. природозн. музею НАН України. 2013. С. 189–202.
6. *Зайцева Г.* Історія дослідження ссавців Кам'янецького Придністер'я (Хмельницька область) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2011. Вип. 43. С. 166–173.
7. *Капелюх Я. І., Семенович Н. Й., Добривода І. П., Мурська М. І.* Динаміка видового складу та чисельність мишоподібних гризунів (Rodentia) у природному заповіднику «Медобори» // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. біол. 2018. С. 123–131.
8. *Климишин О. С.* Наукова концепція фондової роботи Державного природознавчого музею НАН України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. Львів, 2001. С. 5–34.
9. *Корнєєв О. П.* Визначник звірів УРСР. К.: Рад. школа, 1965. 236 с.
10. *Корчинский А. В.* О некоторых морфофизиологических особенностях равнинных и горных популяций широкораспространенных грызунов // Материалы V Всесоюз. совещ. по грызунам: тез. докл. (М., 18 апреля, 1980). М., 1980. С. 214–215.
11. *Красеха Є. Н.* Біогеографія з основами екології. Одеса, 2011. С. 309–310.
12. *Красовська А.* Угруповання мишуватих гризунів (Murioidea) національного природного парку Кременецькі гори // Праці Теріол. школи. 2017. Т. 15. С. 28–34.
13. *Мигулін О. О.* Звірі УРСР: матеріали до фауни. К.: Вид-во АН УРСР, 1938. 426 с.
14. *Підоплічко І. Г.* Підсумки дослідження погадок за 1924–1935 рр. // Зб. праць Зоол. музею Укр. АН. К., 1937. С. 101–170.
15. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/index.php/stan-dovkilliya/reg-dopovid> (станом на 1.12.2018 р.).
16. *Рудишин М. П.* До питання про розмноження та плодючість сірої полівки у західних областях УРСР // Біол. зб. Львів. ун-ту. 1958. Вип. 8. С. 101–140.
17. *Рудишин М. П.* Екологія популяцій гризунів західного регіону України: автореф. дис. д-ра біол. наук / Ін-т зоології АН УРСР. Дніпропетровськ, 1998. 17 с.
18. *Рудишин М. П.* Матеріали до вивчення миші жовтогорлої в західних областях УРСР // Наук. зап. наук.-природозн. музею АН УРСР. 1962. Т. 10. С. 122–127.
19. *Рудишин М. П.* Мишовидні гризуни-шкідники та заходи боротьби з ними // Бюлетень сільськогосподарської інформації. 1957. С. 51–53.
20. *Рудишин М. П.* Особливості вікової структури популяцій гризунів західного регіону України: матеріали наук. конф., присв. 40-річчю функціонування високогірного біостационару на г. Пожижевська. (Львів, 23–27 грудня 1997 р.). Львів, 1998. С. 127–131.
21. *Рудишин М. П.* Питання організації теріологічних досліджень у заповіднику // Проблеми становлення і функціонування новостворених заповідників: матеріали наук.-практ. конф. Гримайлів, 1995. С. 71–73.
22. *Рудишин М. П.* Про залежність будови нір сірої полівки від ґрунтово-кліматичних умов // Наук. зап. науково-природозн. музею АН УРСР. 1957. С. 159–169.

23. Рудышин М. П. Про поширення мишовидних гризунів у верхів'ях басейну Дністра // Сучасна та минула фауна західних областей України. К.: АН УРСР, 1963. С. 64–68.
24. Рудышин М. П. Розміщення і динаміка чисельності мишовидних гризунів у Західному Лісостепу Української РСР / Ін-т зоол. НАНУ. К.: АН УРСР, 1958. С. 268–270.
25. Рудышин М. П. Некоторые вопросы внутривидовой изменчивости мышевидных грызунов западных областей Украинской ССР // Вопросы внутривидовой изменчивости наземных позвоночных животных и микроэволюция: тез. докл. совещ. по внутривидовой изменчивости и микроэволюции. (М., 7–11 февраля 1964). Свердловск, 1964. С. 114–115.
26. Свириденко П. А. Питание мышевидных грызунов и значение их в проблеме возобновления леса // Зоол. журнал. 1940. 19 (4). С. 680–703.
27. Сивий М. Я., Царик Л. П. Природні умови та ресурси Тернопільщини. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 511 с.
28. Сокур І. Т. Ссавці фауни України та їх господарське значення / Ін-т зоол. АН України. К.: Держучпедвидав, 1960. С. 208–211.
29. Сокур І. Т. Історичні зміни та використання фауни ссавців України. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. 84 с.
30. Стецула Н. О. Історія досліджень мишоподібних гризунів гірських екосистем Українських Карпат // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2011. Вип. 57. С. 3–11.
31. Страутман Ф. И. Птицы западных областей УССР. Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1963. 199 с.
32. Сторожук С. Щільність населення та біотопний розподіл ссавців заповідника «Медобори» // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2002. Вип. 30. С. 141–145.
33. Татарінов К. А. Звірі західних областей України: матеріали до вивчення фауни / Ін-т зоології АН України: АН УРСР, 1956. С. 181–187.
34. Татарінов К. А. Фауна хребетних заходу України. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. 254 с.
35. Храчевич В. Ссавці Поділля. Огляд систематичний. Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1925. 31 с.
36. Черкащенко М. І. Значення мишовидних гризунів в живленні сови вухатої // Наук. зап. Наук.-природозн. музею АН УРСР. 1960. 8. Тернопіль. С. 120–123.
37. Шарлемань І. Звірі України. Короткий порадник до визначання, збирання і спостереження ссавців (Mammalia) України. К.: Всеукр. кооперативний видавничий союз, 1920. 84 с.
38. Шевчик Л. О. Видовий склад мишовидних гризунів (Muroidea, Mammalia) Тернопілля (Україна) // Вестн. зоології. 1998. Тернопіль. С. 127–132.
39. Brzek G. Historia zoologii w Polsce do 1860 roku // Prace Komisji Historii Nauki 3. 2001. S. 115–158.
40. Niezabitovski E. Materiały do fauny kręgowców w Galicyj // Zwierzęta kręgowe okolic Rytra. Kraków, 1933. 99 s.
41. Pietruski S. Historia naturalna zwierząt ssących dzikich Galicyj. Lwów, 1853. 58 s.
42. Plater A. Spis zwierząt ssących, ptaków i ryb krajowych, systematycznie ułożony na oddziały, rzędy, pokrewieństwa, rodzaje i gatunki. Wilno, 1852. 160 s.
43. Stronczynski K. Spis zwierząt ssących kraju polskiego i pogranicznych. Warszawa, 1839. 33 s.
44. Zawadzki A. Fauna der Galizisch-Bukowinischen Wirbelthiere. Stuttgart, 1840. 195 S.

THE HISTORY OF INVESTIGATION OF THE MUROID RODENTS OF TERNOPIIL REGION

O. Shtyk¹, Z. Mamchur¹, A. Krasovska²

¹Ivan Franko National University of Lviv
4, Hrushevskiyi St., Lviv 79005, Ukraine

²Lviv Regional Minor Academy of Sciences
42, Kopernyk St., Lviv 79005, Ukraine
e-mail: olya1235@ukr.net

The analysis of historical researches about muroid rodents (Muridae, Arvicolidae) at the territory of Ternopil region was conducted. The investigation of muroid rodents includes three stages: general faunistic (1740–1940), populational (40–80 XX cent.) and modern researches (from the end of XX cent.) Scientific papers for the last 250 years and data from Chronicles of nature of NEPA (Natural Environment Protected Areas) of Ternopil region were examined. The first stage is distinguished by accumulating of sporadic data about species richest and economic value of muroid rodents. The second period is characterized by more detail studies about systematics of muroid rodents, their distribution and ecology, these aspects were only superficially investigated before. Research papers about the investigation of species dynamic and biotopical distribution of muroid rodents in Ternopil region characterize the third stage of muroid rodent's investigation.

It was shown, that systematic studies of muroid rodents in Ternopil region, which highly increased in last few decades, were mainly conducted by scientists from objects of Nature Environment Protected Areas.

As a result of the analysis of many years of research by the scientists of the Ternopil region, a list of 14 species of muroid rodents was compiled: the Muridae family: *Micromys minutus* Pall., *Apodemus agrarius* Pall., *Rattus norvegicus* Berk., *Mus musculus* L., *Sylvaeumus tauricus* Melchior., *S. sylvaticus* L., *S. uralensis* Pall.; Family Arvicolidae: *Myodes glareolus* Schr., *Arvicola amphibious* L., *Terricola subterraneus* Selys-Longchamps, *Microtus oeconomus* Pall., *M. agrestis* L., *M. arvalis* Pall.; Sminthidae family: *Sicista betulina* Pall.

It is important to carry out new studies to specify the species composition, populations of populations, changes in the biotic diversity of muroid rodents as a result of anthropogenic transformation of the environment, as well as the application of modern methods of ecological and faunal studies in the Ternopil region.

Keywords: muroid rodents, history of investigations, theriofauna, Ternopil region